

SUKUT – AYOLLAR ICHKI VA TASHQI NUTQINING HARAKAT BIRLIGI SIFATIDA

Mirzayeva Surayyo Mahmasharif qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

E-mail: surayyomirzayeva92@gmail.com

Egamberdiyeva Kumush Asadulla qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi

4-bosqich talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada ayollar nutqiga xos muhim kommunikativ va lingvopsixologik hodisalardan biri — sukut (jimlik) ichki hamda tashqi nutqni o'zaro bog'lovchi faol mexanizm sifatida ilmiy asosda tadqiq etiladi. Sukut oddiy nutqiy tanaffus emas, balki axborotni qayta ishlash, emotsional holatni tartibga solish va genderga xos kommunikativ strategiyani ifodalovchi vosita sifatida izohlanadi. Tadqiqot doirasida ayollar diskursida ichki nutqning tashqi ifodaga ko'chish jarayonida yuzaga keladigan "sukut filtrlari" hamda ularning pragmatik funksiyalari tizimli ravishda tahlil qilinadi. Natijalar esa ayollar nutqining lingvistik xususiyatlarini yanada chuqurroq anglashga va gender tilshunosligi doirasidagi mavjud ilmiy bo'shliqlarni bartaraf etishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Ayollar nutqi, sukut fenomeni, ichki nutq, tashqi nutq, harakat birligi, gender lingvistikasi, kognitiv pauza, kommunikativ strategiya.

МОЛЧАНИЕ — КАК ЕДИНИЦА ДЕЙСТВИЯ ВНУТРЕННЕЙ И ВНЕШНЕЙ РЕЧИ ЖЕНЩИН

Абстрактный

У данной статье одно из важных коммуникативных и лингвopsихологических явлений женской речи — молчание рассматривается как активный механизм, связывающий внутреннюю и внешнюю речь, на научной основе. Автор объясняет молчание не как простой речевой перерыв, а как средство обработки информации,

регулирования эмоционального состояния и выражения гендерно-специфической коммуникативной стратегии. В рамках исследования систематически анализируются «фильтры молчания», возникающие в процессе превращения внутренней речи женщин во внешнее выражение, а также их прагматические функции. Полученные результаты способствуют более глубокому пониманию лингвистических особенностей женской речи и устранению существующих научных пробелов в области гендерной лингвистики.

Ключевые слова: Женская речь, феномен молчания, внутренняя речь, внешняя речь, единица действия, гендерная лингвистика, когнитивная пауза, коммуникативная стратегия.

SILENCE AS A UNIT OF ACTION IN WOMEN'S INNER AND OUTER SPEECH

Abstract

This article looks at an important feature of women's speech — silence — as a way that connects their inner thoughts with what they say out loud. The author explains that silence is not just a pause, but a tool for processing information, managing emotions, and showing a communication style typical for women. The study also examines “silence filters,” which appear when women turn their inner speech into spoken words, and their practical uses. The results help us better understand women's language and fill gaps in gender linguistics.

Keywords: Women's speech, silence phenomenon, inner speech, outer speech, unit of action, gender linguistics, cognitive pause, communicative strategy.

Kirish. Mazkur maqolada ayollar nutqiga xos sukut fenomeni zamonaviy lingvistik tadqiqotlar kontekstida ilmiy asosda tahlil qilinadi. Nutq endi faqat tovush va so'zlar tizimi sifatida emas, balki semantik pauzalar va anglangan sukut majmuasi sifatida talqin etiladi. Ayollar nutq madaniyatida sukut passiv holat sifatida emas, balki ichki va tashqi nutqning o'zaro muvozanatini ta'minlovchi, murakkab kognitiv jarayonlarning faol harakat birligi sifatida ko'riladi. Nutqiy portretida sukut fikrning tashqi ifodaga chiqishidan oldingi “filtrlash” bosqichi bo'lib, u ijtimoiy moslashuv, hissiy intellekt va ichki diskursning dinamik ko'rinishlarini aks ettiradi. Tadqiqotda sukutning an'anaviy “jimlik” tushunchasidan farqli ravishda ayollar muloqot strategiyasidagi faol komponent sifatidagi o'rni va ichki nutqni tashqi ifodaga tayyorlashdagi transformatsion funksiyasi tizimli tarzda o'rganiladi. Shu yondashuvga ko'ra, sukut — nutqning oddiy tanaffusi emas, balki uning eng konsentratsiyalashgan va mazmunan boy shakli sifatida talqin qilinadi.

Ko‘pincha ayollar sukuti zaiflik yoki bo‘yinsunish belgisi sifatida talqin qilinsa-da, ushbu tadqiqotning yangiligi shundaki, sukut ayollar muloqotida ma‘lum bir maqsadga yo‘naltirilgan kommunikativ strategiya sifatida ko‘riladi. Masalan, u *o‘zini himoya qilish, rad etish* yoki *chuqur mulohaza yuritish* kabi funksiyalarni bajaradi va shuning orqali sukutning passiv emas, aksincha faol va maqsadga yo‘naltirilgan xarakteri ilmiy jihatdan namoyon qilinadi. Insonlar uchun yangilik shundaki, sukut paytida miya “to‘xtab qolmaydi”. Aksincha, bu vaqtda ichki nutq eng yuqori faollik nuqtasiga chiqadi.

Ayollar nutqida sukut ko‘pincha:

1. Murakkab vaziyatlarda hissiyotlarni boshqarish usuli;

“Kumush boshini egdi. Uzoq vaqt jim qoldi. Go‘yo tiliga so‘z kelar, ammo aytishga jur‘at topolmas edi. Ko‘zlarida nam qalqib chiqdi, lekin u yoshini ko‘rsatmaslik uchun yuzini chetga burdi.

— *Siz qanday lozim topsangiz, — dedi nihoyat past ovozda [1].”*

2. Shovqinli va foydasiz muloqotdan tiyilish orqali o‘z ichki dunyosini himoya qilish;

“Xonzodabegim ortiqcha gap-so‘zlarga nuqta qo‘yish uchun shunchaki jim qoldi. Bu sukunat har qanday achchiq tildan ko‘ra keskirroq edi. U o‘zining ichki olamini begona ko‘zlardan va bema‘ni savollardan mana shu devor bilan himoya qilardi[6].”

3. So‘z bilan aytib bo‘lmaydigan ma‘nolarni "jimlik" orqali kuchliroq yetkazish;

– *Vakillarimiz Maskovga ketishdi, — dedi Ahadbey, — Qrim tatarlari bilan birgalashib, haqiqatga yetishar, insholloh.*

– *Chechenlar ko‘p ketishdi. Seni ham ketdi, deb yuruvdim? — dedi Ismoilbey.*

– *Onam shu yerda, buvam shu yerda. Men qayoqqa boraman? — Zelixon “men qamoqda edim”, demadi. Chol gap kavlamasin, deb boshini egib, sukut saqladi [7]* kabi ma‘nolarni anglatadi.

Tadqiqotning asosiy materillari. Sukutning ichki nutq bilan bog‘liqligi, ya‘ni tashqi nutq to‘xtaganida ichki nutqning faollashishi va fikrni shakllantirish funksiyasi aynan Vigotskiyning “ichki nutq” — bu o‘zi uchun nutq degan nazariyasiga asoslangan [3].

Ayollar nutq faoliyatini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, ichki nutq ko‘pincha tashqi nutqqa nisbatan yanada boy, murakkab va emotsional jihatdan rang-barang xarakterga ega. Bu jarayonda sukut oddiy pauza yoki nutqning uzilishi sifatida emas, balki ichki kognitiv va emotsional jarayonlarning eng faol bosqichi sifatida namoyon bo‘ladi.

Ayol sukut saqlayotgan paytda uning ichki nutqi tashqi nutqda ifodalanmagan mazmunlarni tizimlashtiradi, semantik jihatdan qayta ishlaydi hamda hissiy yukni boshqarish

funksiyasini bajaradi. Shu nuqtai nazardan, sukut tashqi nutqning vaqtinchalik to'xtashi bilan birga, ichki nutqning faollashuvi va chuqurlashuvini ta'minlovchi muhim psixolingvistik mexanizm sifatida talqin etiladi.

Jef Verseyren insonning sukut saqlashiga sabab bo'luvchi sakkiz jihatni aniqlaydi va inson jim bo'lganda bilingki, bu behudaga ro'y bermaydi, deb yozadi. Kishi jim qoladi, qachonki:

1. Tabiatan (xarakter jihatidan) bosiq bo'lsa;
2. Aytadigan gapi bo'lmaganda;
3. Fikrsizlik oqibatida;
4. Kuchli his-hayajonga berilganda yoki qattiq qayg'uga botgan holatda;
5. Fikrlari chalkash, xayollari tarqoq odam indamay turadi;
6. Suhbatdoshining gapini bo'lmaslik uchun sukut saqlaydi;
7. Sir saqlaganda;
8. Suhbatga befarq munosabatda bo'lganda [9].

Ayollar nutqidagi sukut ko'pincha strategik xarakterga ega. U andisha, qarshilik yoki hamdardlik kabi murakkab ijtimoiy rollarni so'zsiz bajaradi. Bu esa muloqotni boshqarishning eng nozik va samarali usuli ekanligini ko'rsatadi.

Misol. Tasavvur qiling, mehmonchilikda ayol kishiga yoqmagan yoki u bajarishni istamaydigan taklif tushdi (masalan, yana ovqat suzish yoki biror tadbirga borish). Ayol keskin "yo'q" demaydi, balki bir necha soniya yerga qarab sukut saqlaydi.

Tashqi nutq: Jimlik (nol darajali belgi).

Ichki nutq: "Buni xohlamayman, lekin rad etsam mezbon xafa bo'lishi mumkin. Qanday yumshoqroq tushuntirsam ekan?"

Harakat: Bu sukut — rad javobining "yumshatilgan" shakli. Tashqi nutq to'xtagan, lekin ichki nutq eng maqbul diplomatiyani qidirmoqda.

Ayollar tabiatan emotsional bo'lishadi. Sukut ularga kuchli his-tuyg'ular (g'azab, xafachilik yoki hayajon) paytida "to'xtash" (pauza) beradi. Bu pauza ichki nutqda hissiyotni mantiqqa aylantirishga yordam beradi. Natijada, ayol kishi o'ylamasdan gapirib qo'yishdan saqlanadi, bu esa uning obro'yini va oiladagi xotirjamlikni himoya qiladi. O'zbek ayoli hayotida sukut — bu andisha va hurmat ramzi. Bu passivlik emas, balki vaziyatni yumshatish san'ati.

Masalan, qaynona yoki turmush o'rtog'i bilan tushunmovchilik bo'lganda, ayolning sukut saqlashi — nizoni to'xtatishning eng qisqa yo'li. Bu "yutqazish" emas, balki aqlli strategiya orqali oilaviy bitimni saqlab qolishdir.

Ona sukut saqlash orqali farzandiga sabr va tinglash madaniyatini o'rgatadi. Baqir-chaqirsiz, vazminlik bilan munosabat bildirish bolaning ruhiyatiga so'zdan ko'ra kuchliroq ta'sir qiladi. Ayolning "mazmunli sukuti" bolada ongsiz ravishda o'zini tutish va o'zgalar fikrini hurmat qilish ko'nikmasini shakllantiradi.

Tadqiqotchi O.Y.Nosova suhbat jarayonida jimlik saqlashning 6ta sababini ko'rsatib o'tadi. Bular –

1) jimlik – norozilik belgisi;

"...Kumush hamon o'sha holatda — ko'zi bir nuqtaga tikilgan, qilt etmas edi. Uning bu jimjiligi atrofida gilarga har qanday faryoddan ham mudhishroq eshitilar, bu sukut ichida Otabekka nisbatan ulkan bir e'tiroz, nafrat va ayni paytda bitmas-tuganmas o'kinch bor edi. U hatto yig'lamasdi. Chunki yig'i — taslim bo'lish, yupanishni so'rashdir. Kumushning tosh qotgan chehrasi esa — taqdirdan ham, sevgisidan ham yuz o'giran, ammo mag'rur qolgan ayolning so'zsiz isyoni ed [1]."

2) jimlik – suhbatdosh(lar)dan axborotni yashirish;

"...Zebi so'roqlarga javob bermasdi. Uning ko'zlari bir nuqtaga qadalgan, go'yo bu dunyodan butunlay uzilib ketgandek edi. Tergovchi stolni mushtlar, baqirar, undan Haqiqatni ayt! deb talab qilar edi. Zebi esa faqat jim edi. Bu jimlikda ham qo'rquv, ham hayrat, ham ulkan bir sirdoshlik bor edi. U o'zining aybsizligini aytsa ham baribir ishonmasliklarini ich-ichidan his qilardi. Shuning uchun u o'z dardini, o'sha mash'um kechadagi bor haqiqatni jimlik qa'riga yashirdi. Uning sukunati tergovchining har qanday savolidan ko'ra vahimali edi[2]."

3) jimlik – suhbatdosh fikrini yoki suhbat mavzusini tasdiqlash;

"...Otabek uning ko'zlariga tikilib, o'zining yurak dardi bilan o'rtoqlashar,

Kumushdan bir og'iz so'z kutardi. Kumush esa hamon jim... Uning bu jimligi rad etish emas, balki so'z bilan aytib bo'lmaydigan darajadagi shirin bir tasdiq edi. Uning qizarib ketgan yuzlari, yerga qadalgan nigohi Otabekning har bir so'zini yurakdan qabul qilayotganini, uning fikriga butun borlig'i bilan qo'shilayotganini ko'rsatardi. Bu sukunat "Men siznikiman, siz nima desangiz shu" degan iqroddan ham kuchliroq yangrar edi [1]."

4) jimlik – suhbatdosh fikrini yoki suhbat mavzusini himoya qilish;

"So'fi qiziga qarab o'shqirganida, Qurbonbibi bir chekkada mungi chiqib, indamay o'tirardi. Uning tili gapirmasdi, lekin bu sukunat ortida ulkan bir himoya devori bor edi. U o'z jimligi

bilan go'yo: 'Menga baqiring, meni ayblang, lekin qizimga tegmang', — degandek bo'lardi. U erining gapiga e'tiroz bildirmaslik orqali vaziyatni yumshatar, suhbat mavzusini o'zining sabrli sukunati bilan jilovlab turardi. Agar u gapirsa, janjal alanganar, Zebi ko'proq zarar ko'rardi. Onaning jimligi — farzandining tinchligini himoya qiluvchi eng mustahkam qo'rg'on edi[2]."

5) jimlik – kamtarlik yoki tobelik belgisi;

Zebi yangi xonadonda o'zini xuddi qafasga tushgan qushdek his qilar, ammo bu tuyg'usini hech kimga bildirmasdi. Poshshaxon unga buyruq berganida yoki kinoyali gaplar otganida, Zebi faqat yer chizar, Xo'p bo'ladi, opajon, degan so'zni ham aytishga iymangandek jim turardi. Uning bu itootkorona sukuti — o'z irodasini butunlay Mingboshi va uning katta xotiniga topshirganidan dalolat edi. Zebi o'zini bu uyda bir mehmondek yoki taqdir hukmiga bo'ysunuvchi bandadek tutar, har qanday nohaqlikka ham kamtarlik bilan jimlikni javob qilib qaytarar edi[2]."

6) jimlik –nutqiy muloqotni ma'qullash, qo'llab quvvatlash[5].

"Asadbek dasturxon atrofida o'tirib, qizining kelajagi yoki xonadon tartiblari haqida keskin gapirar, Manzura esa indamay choy suzar edi. U erining gapini bo'lishni xayoliga ham keltirmas, hatto unga tik qarashga botinolmasdi. Manzuraning bu yuvoshgina jimligi Siz nima desangiz shu, sizning so'zingiz biz uchun qonun degan ma'noni anglatardi. U o'z sukuti bilan erining barcha fikrlarini ma'qullar, xonadondagi ushbu qat'iy tartibga o'zining tobeligini so'zsiz namoyish etardi. Bu yerda so'zga o'rin yo'q edi — jimlik hamma narsani hal qilardi[7]."

O.Nosova jimlikning "suhbatdosh fikrini yoki suhbat mavzusini himoya qilish" yoki "suhbatdosh fikrini yoki suhbat mavzusini himoya qilish" kabi belgilarini ko'rsatib o'tadi va bu boshqa tadqiqotlarda deyarli uchramaydi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ayollar nutqida kuzatiladigan sukut hodisasi tovushning oddiy yo'qligi sifatida emas, balki nutqiy energiyaning ichki nutq sferasiga yo'naltirilishi va qayta taqsimlanishi jarayoni sifatida talqin etiladi. An'anaviy yondashuvlarda sukut ko'proq passiv holat sifatida baholangan bo'lsa-da, mazkur tahlillar uning aslida faol kognitiv mexanizm ekanligini ko'rsatadi.

Xususan, ayollar uchun sukut "kognitiv pauza" funksiyasini bajarib, bu jarayonda axborot qayta ishlanadi, nutqiy strategiyalar shakllantiriladi hamda hissiy va semantik tarkiblar ichki nutq doirasida tartibga solinadi. Shu bois sukutni passiv emas, balki yuqori darajadagi psixolingvistik faollikni ifodalovchi holat sifatida baholash maqsadga muvofiqdir.

Umuman olganda, nutq jarayonida yuzaga keladigan sukut hodisasi kommunikantlardan birining tashqi nutqqa ichki nutq orqali javob qaytarishi sifatida talqin

etilishi mumkin. Tashqi jihatdan shaxs sukut saqlab turgandek ko‘rinsa-da, uning ongida nutqiy faoliyat uzluksiz davom etadi. Ayrim holatlarda esa muloqot ishtirokchilarining har ikkisi ham sukutga murojaat qiladi. Bunday sukut avval bildirilgan fikr, mulohaza yoki muayyan axborotga nisbatan shakllangan ichki munosabatning ifodasi sifatida namoyon bo‘ladi. Shu bois sukut kommunikativ jarayonda mazmun yuklamaydigan bo‘shliq emas, balki semantik va pragmatik ahamiyatga ega bo‘lgan faol nutqiy birlik sifatida baholanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdulla Qodiriy. “O‘tkan kunlar” (Roman)
2. Abdulhamid Cho‘lpon, “Kecha va kunduz” (roman)
3. L. S. Vigotskiy (“Tafakkur va nutq”)
4. Lakoff, Robin Tolmach. Language and Woman's Place (1975).
5. Носова О.Е. Молчание: стратегия и тактика // Ж.Вестн. –Уфа, 2009. – № 1. –С. 105-109.
6. Pirmqul Qodirov. “Yulduzli tunlar” Toshkent, “Sharq” nashriyot-matbaaa aksiyadorlik kompaniyasi, 2018-yil
7. T. Malik. Shaytanat. 1-kitob
8. Tannen, Deborah. “You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation”.
9. Версейрен Ж. Что люди говорят, что они делают со словами. – Норвуд, Ablex, 1985.